

Nowe stanowiska pijawki lekarskiej *Hirudo medicinalis*

Pijawka lekarska jest w Polsce chroniona z dwóch powodów. Do niedawna używano jej w medycynie ludowej i oficjalnej do upuszczania krwi, przez co niektóre populacje były intensywnie eksploatowane przez człowieka. W części krajów europejskich wciąż jest wykorzystywana w ten sposób, choć w ograniczonym zakresie. Zagroza jej także zanik i degradacja niewielkich zbiorników wodnych, będących najchętniej przez nią zasiedlanymi rodzajami środowisk. *H. medicinalis* znalazła się więc na Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce (Jażdżewska, Wiedeńska 1992, 2002). W obydwu edycjach listy umieszczono ją w kategorii „narażone” (Vu), obejmującej gatunki stopniowo zanikające, które – o ile nie zostaną usunięte przyczyny regresu – wkrótce mogą być narażone na wymarcie.

Za najgroźniejsze dla omawianego gatunku uważa się zmiany środowiska (lit. cyt.). Konieczna jest zatem ochrona obszarowa stanowisk z dużymi, stabilnymi populacjami. Wymaga to poznania rozmieszczenia pijawki lekarskiej w kraju. Stąd istotność informacji o nieznanych dotąd stanowiskach, jak też o wielkości zasiedlających je populacji. Poniżej podaję cztery stanowiska, odkryte przeze mnie przy okazji badań hydrobiologicznych, prowadzonych w różnych częściach Polski.

Morgi k. Józefowa (Roztocze, otulina Roztoczańskiego Parku Narodowego), Uroczysko Jezior. Miejscem obserwacji był śródlęśny zbiornik o powierzchni ok. 3 ha znajdujący się między wydłami. Jego głębokość wahała się od ok. 20 cm przy brzegu do ok. 1 m w miejscu najgłębszym. Dno pokrywał tyrfopel. Woda była przejrzysta, brązowa, pH wynosiło 6,31–7,22 (średnia z 10 pomiarów: 6,90), a przewodność elektrolityczna właściwa 167–378 $\mu\text{S}\cdot\text{cm}^{-1}$ (261). W części przybrzeżnej znajdował się szeroki pas zespołu turzycy nitkowatej *Caricetum lasiocarpae*, o luźnej strukturze. Występowały w nim kępy turzycy nitkowatej *Carex lasiocarpa*, situ rozpierzchłego *Juncus effusus* i situ skupionego *J. conglomeratus*. Wokół kęp rosły płaty torfowca odgiętego *Sphagnum fallax*, sierpowca pływającego *Drepanocladus fluitans*, bagnika zdrowego *Philonotis fontana* i ramienicy cuchnącej *Chara foetida*. Centrum zbiornika pokrywał obficie grązel żółty *Nuphar lutea* i luźne kępy oczeretu jeziornego *Schoenoplectus lacustris*. W 1999 r. odnotowałem tu bardzo dużą populację *H. medicinalis*. W toni wodnej obserwowałem liczne, aktywnie pływające osobniki, w próbach pobieranych kasarkiem z 1 m² stwierdzałem do 5–6 osobników. W 2000 r. gatunek prawie zanikł. Prawdopodobnie wynikło to z załamania się zbyt

licznej populacji, być może nie bez znaczenia było też wypalenie wczesną wiosną szuwaru turzycowego. Na podstawie wyników pojedynczej kontroli z 2002 r. można jednak stwierdzić, że pijawka utrzymała się, choć w o wiele mniejszej liczbie osobników niż w 1999 r.

Rezerwat Magazyn k. Sobiboru (Polesie Zachodnie, Sobiborski Park Krajobrazowy). Miejscem obserwacji był zbiornik o powierzchni kilku hektarów i głębokości do ok. 1 m, otoczonym olsem *Ribo nigri-Alnetum*. Dno pokrywał tyrfopel. Woda była klarowna, koloru brązowego. Jej pH wynosiło 7,02, a przewodnictwo $110 \mu\text{S} \cdot \text{cm}^{-2}$. Zbiornik porastały szuwały turzycowe, płyty pałki wąskolistnej *Typha angustifolia* i trzciny pospolitej *Phragmites australis* oraz zwarte płyty zarośli wierzbowych. Lustro wody było częściowo otwarte, a częściowo pokryte rdestnicami. Pijawkę zaobserwowano w omawianym zbiorniku w 2002 r., podczas 5 kontroli przeprowadzanych od kwietnia do lipca. Wielkość populacji była zbliżona do tej stwierdzonej na poprzednim stanowisku w 1999 r. (po wejściu do wody bez gumowców, w przeciągu jednej minuty 3 dorodne osobniki przyczepiły się do moich nóg).

Nowiny k. Brusa (Polesie Zachodnie, Poleski Park Narodowy), rzeka Mietułka powyżej stawów rybnych. Szerokość rzeki wynosiła ok. 2 m, a jej głębokość ok. 30 cm. Dno było muliste, nurt wolny, woda klarowna i bezbarwna. Przy brzegu rosła rukiew wodna *Nasturtium officinale* i podtopione trawy. 20.04.1995 r. złowiono 1 osobnika (próbę jakościową pobrana kasarkiem z powierzchni ok. 2 m²).

Kiwajny k. Górowa Naweckiego (Pobrzeża Wschodniobałtyckie). Miejscem obserwacji był strumień bez nazwy na północ od wsi. Jego szerokość wynosiła ok. 1 m, głębokość dochodziła do 20 cm. Dno było piaszczyste, nurt wolny, a woda klarowna, jasnobrunatna. Przy brzegu rósł szuwar turzycowy z domieszką babki wodnej *Alisma plantago-aquatica*, w nurcie występowała strzałka wodna *Sagittaria sagittifolia*. – 6.07.1999, zaobserwowałem 1 aktywnie pływającego osobnika *H. medicinalis*.

Z punktu widzenia ochrony pijawki lekarskiej, szczególnie cenne wydaje się stanowisko w Sobiborskim Parku Krajobrazowym. Zasiedla je duża populacja, której biotop już jest chroniony w ramach rezerwatu. O ile nastąpi odrodzenie się populacji na stanowisku w Morgach, jego znaczenie będzie podobne. Zbiornik ten położony jest z dala od siedzib ludzkich, wśród lasów, i aktualnie nic mu nie zagraża. Na wysokie walory przyrodnicze Uroczyska Jęzior wskazuje też jego fauna ważek *Odonata*, zwłaszcza liczne występowanie stenotopowej i silnie w Polsce zagrożonej iglicy małej *Nehalennia speciosa* (Bernard i in. 2002; Buczyński 2001, dane niepubl.). Warto więc rozważyć objęcie go ochroną.

Paweł Buczyński

Bernard R., Buczyński P., Łabędzki A., Tończyk G. 2002. Odonata ważki. W: *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce* (red. Głowaciński Z.). Inst. Ochr. Przyr. PAN, Kraków.

Buczyński P. 2001. *Ważki (Insecta: Odonata) torfowisk wysokich i przejściowych śródkowo-wschodniej Polski*. Praca doktorska, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UMCS w Lublinie.

Jażdżewska T., Wiedeńska J. 1992. *Pijawki Hirudinea*. W: *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce* (red. Głowaciński Z.). Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN, Kraków.

Jażdżewska T., Wiedeńska J. 2002. *Hirudinea Pijawki*. W: *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce* (red. Głowaciński Z.). Inst. Ochr. Przyr. PAN, Kraków.

Uwagi o występowaniu węża Eskulapa *Elaphe longissima* w Złotym Potoku na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej

Po raz pierwszy stwierdzono węża Eskulapa na Wyzynie Krakowsko-Częstochowskiej już w XIX wieku. W roku 1857 jednego osobnika złowili przyrodnik prof. Antoni Waga i Adam Wiślicki przebywający wówczas w Złotym Potoku. Jest to zarazem pierwsza informacja o występowaniu tego gada na ziemiach polskich. Nieco później odkryto stanowiska na Roztoczu (Wałeck i 1883). Doniesienia z I połowy XX w. są bardzo skąpe, a ich autorzy powoływali się jedynie w swoich pracach na znalezisko tego rzadkiego węża z 1857 r. (np. Bayger 1948, Tabor ski 1959). Tylko jeden okaz dowodowy z XIX w. i brak późniejszych obserwacji gatunku w okolicach Częstochowy pozwalały wnioskować, że to izolowane stanowisko przestało istnieć „mniej więcej na przelomie XIX i XX w.” (Głowaciński, Szyndlar 2001).

Obserwacje węża Eskulapa wkrótce po zakończeniu II wojny światowej pozwalają na uściślenie poglądów o czasie wymarcia tutejszej populacji. Od 1960 r. w złotopotockich lasach prowadził obserwacje i badania Leon Kowalewski. Wprawdzie osobiście nie potwierdził dalszego występowania tego węża, ale od miejscowych leśników dowiedział się, że ten najrzadszy krajowy wąż był sporadycznie widywany jeszcze do 1953 r. (Kowalewski 1988).

Wzmianek tych nie należy lekceważyć, ponieważ potwierdzają je późniejsze relacje Stanisława Kuci, który w tamtym okresie przez wiele lat interesował się tutejszą fauną. Wspomina on, że w latach 1946–1950 kilka-